

ко јавних расхода и њима покривених инвестиција постао средство за савлађивање кризе у служби пуне запослености привреде (350). Јавни кредит својом употребом као и набављањем кредитних средстава преображава и организује привреду (353). Поред суштине и функције јавног кредита обрађене су и његове врсте, облици и границе и, најзад, државно банкротство.

Финансиски компромис („Finanzausgleich“, књ. XI, 371—379), важан и за нашу федералну државу јесте „план и норма за расподелу задатака, располелу издатака и прихода као и за изравнање терета између вертикално и хоризонтално рашчлањених творевина („Gebilde“) јавне привреде“ (375). Ради разлика у њиховој привредној снази проблем је тешко решити само на један између могућих начина, те су потребне разне комбинације.

Књига XII (380—387) о финансиској управи обрађује њена начела, основе, облике и делатности, организацију и контролу. И финансиска управа мора при сваком акту водити рачуна о могућностима и потребама привреде (381).

Иако се Таучерова књига ограничава скоро искључиво на проблематику јавне привреде западних капиталистичких земаља, ипак ће бити од велике користи за наше стручњацима. Наш читалац ће наравно приликом њеног читања водити рачуна о специфичностима наше и капиталистичке привреде.

Др. Владимир Мурко

Armand Cuvillier: OU VA LA SOCIOLOGIE FRANÇAISE? Avec une étude d'Emile Durkheim sur la sociologie formaliste. (Petite bibliothèque sociologique internationale sous la direction d'Armand Cuvillier, série A: auteurs contemporains.) Paris, Librairie Marcel Rivière et Cie, 1953, VIII-211 p.

Арман Кивилије је још пре Другог светског рата објавио, по ред осталог, свој данас већ познати и на више језика преведени *Introduction à la Sociologie* (1936), а 1950 две књиге (трећа је у припреми) свог приручника *Manuel de Sociologie*, у коме је врло успешно изнео у главним линијама развој социологије, њене резултате, као и проблеме и методологију савремене социологије, анализирајући и дискутујући аргументе претставника главних социолошких праваца.

У предговору књиге која је предмет овога приказа, Кивилије износи разлоге своје забринутости стањем у француској социологији. Њена „добра традиција“ састојала се по њему, с једне стране, у избегавању емпиризма лишеног идеја који зна само за скупљање чињеница, а с друге стране, у одбацивању производних и чисто појмовних конструкција које се не заснивају на стрпљивој анализи стварности, односно како је Fr. Simiand сажето рекао: „Pas de faits sans idées, pas d'idées sans faits.“ Држећи се углавном тих поставки, диркемовска школа, и поред својих грешака, постигла је плодне резултате. До критичног стања у француској социологији дошло је, по аутору, са ових разлога: док је раније Диркем грешко желећи да филозофију анектира социологији, данас филозофи којима је углавном поверена настава социологије, уносећи одређену, француском духу страну филозофију, поричу социологији право на самостално постојање; затим, некритичко прихватање метода које се примењују у САД (на пример: социометриске методе мерења „друштвене раздаљине“) уз потпуно одсуство перспективе научног искоришћавања нагомиланог материјала; и најзад, недовољ-

на пажња која се посвећује настави социологије како на универзитетима (свега четири катедре за социологију!) тако и у средњим школама (где је она факултативни предмет).

Аутор концизно излаже, у глави I („Традиција француске социологије“), главне фазе развоја француске социолошке мисли. Међу претечама социологије, у које убраја Кондорсеа, енциклопедисте, Д. де Трасиа, Бирдена, Сен-Симона и Бишеа, аутор подвлачи значај Монтескијеа који је, захваљујући свом изразитом смислу за историски развој и упоредну методу, дао праве социолошке анализе на неким местима својих дела. Стгист Конт је дао не само име новој науци, већ је поставио начела и методолошка правила трајније вредности (захтевао је да социологија буде објективна, тј. да споља посматра друштвене чињенице, и да буде позитивна, тј. да се ослободи појма финалности и судова вредности; одбацивао дедуктивну методу и истицао нужност историског истраживања; подвлачио повезаност свих друштвених појава, итд.). Иако Емил Диркем не усваја низ Контових концепција (разликовање између друштвене статике и динамике; закон три ступња; схватање да човечанство у својој целини образује једно друштво које се непрекидно развија у истом смислу, мада у стварности постоје само посебна друштва), ипак се он у главним тачкама слаже са Контом.

У глави II („Социологија и социологизам“), аутор истиче да је основна грешка Конта и Диркема у томе што нису успели да потпуно одвоје социологију од извесних а priori усвојених филозофских концепција. Схватање човечанства као „огромне и вечите друштвене јединице“; аксиолошки смисао прогреса који се састоји у преласку из „теолошког стања“, преко „метафизичког“, у „позитивно“; претензија да социологија да синтезу људских знања и обухвати и област филозофије, — све то показује колико је Контова социологија великим делом филозофија историје. Диркемов социологизам продужава Контове заблуде. Диркему није било довољно да буде социолог, он је желео да буде и филозоф, у првом реду моралист. Он је одбацивао схватање да наука не може да нам да правила понашања. По њему би социологија имала да нам пружи неку врсту „лаичког катехизма“. Признајући да је Диркемов социологизам имао претеране амбиције, аутор ипак сматра да су често критике биле сувише оштре а понекад и нелојалне, као што је то случај са критичарима изразито католичке оријентације.

Да би био разумљивији данашњи став неких француских социолога, глава III („Реванш филозофије“) почиње излагањем теза извесних немачких филозофа и социолога XIX века. Овде се најпре наводи W. Dilthey чије су идеје врло касно, тек уочи II светског рата, имале утицаја у Француској. Као што је познато, његова основна теза је у истицању разлике између природних наука и тзв. „наука духа“, која проистиче од различитог начина сазнања једних и других („die Natur erklären wir, das Seelenleben verstehen wir“). Природне науке имају за предмет data која нам преко чула долазе споља и њихов начин сазнања је апстракција и аналитичко објашњење. Сасвим је друкчије са „наукама духа“. Предмет којим се оне баве „схваћен је од нас пре него што имамо научно сазнање о њему“. То „разумевање“ ставља у покрет не само нашу интелигенцију, већ целокупну нашу духовност. „Исте процесе које појединац открива у себи“ он налази ван себе, „изграђене у друштвену целину“, и док нам је природа „туђа“ и „нема“, друштвене чињенице су нам разумљиве изнутра, ако се тако може рећи“. Ови цитати довољно показују колико су такви ставови у противречности са оним карактеристикама француске социологије које Кивилије

истиче као њену „добру традицију“. Његов став је негативан и према Максу Веберу који се служио поступком „*verstehen*“ и категоријом „идеалних типова“. Најзад, кад неки писци, каже аутор, замишљајући да су инспирисани Хусерловим учењем, испуњавају социологију феноменологијом и сасвим отстрањују конкретну и генетичку социологију, одбацују историју и идеју еволуције, да би их заменили више-мање филозофским интерпретацијама, они су у заблуди о правом значењу феноменологије.

У глави IV („Гласови споља“), аутор излаже ставове двојице француских присталица феноменологије. Jules Monnerot, један од млађих социолога, шитро је критиковао Диркема у својој књизи *Les faits sociaux ne sont pas des choses* која већ својим насловом указује смер критике. По њему, социологија може постојати „једино ако је, усвајајући феноменолошки став, пре свега дескриптивна и ако се заснива искључиво, у крајњој анализи, на доживљеном. Та друштвена феноменологија... ставља међу заграде границе појединца, месну и временску човекову условљеност“. Објективност је мана: она значи манифестацију комплекса инфериорности, јер Монеро пледира методу интропатије („Љубав и мржња су инструменти сазнања“). Он оптужује Диркема да је одбацивао психологију, иако би се пре могло рећи да је Диркем отишао у супротну крајност у неким својим поставкама. Други заступник феноменологије у Француској, Maurice Merleau-Ponty, професор на Collège de France, сматра да социолог има увек да полази од „искуства које он има, као друштвени субјект, о интерсубјективности“. Међу примерима које наводи за илустрацију свог основног става, налази се и сродство. Међутим, као што Кивилије с разлогом истиче, ако има једна ствар коју су социолошке и антрополошке студије о сродству несумњиво утврдиле, јесте то да се „не само облици већ такође функције сродства много разликују према цивилизацији“ која је у питању и да, према томе, „ако се можемо надати да продремо у његову суштину, то неће бити полазећи од нашег уског искуства, већ напротив полазећи од што је могуће шире и продубљеније анкете“.

Средишњо место књиге чини глава V („Једна нова социологија“), где аутор излаже у основним линијама социологију професора Жоржа Гурвича. Најпре је изложен њен критички део, односно став према претставницима социологије XIX века, који је врло оштар, јер по Гурвичу већина проблема којима су се бавили ти социолози, претстављају уствари тобожње проблеме које је један за другим елиминисала савремена социологија. Гурвич посебно истиче ових шест псеудопроблема:

(1) Први од њих је проблем *филозофије историје*. Социологија је себи поставила питање о смеру развоја друштава. Социолози су уносили оцену вредности у констатације стварности, допуштали постулат једнолиниског развојка друштва и о њему говорили у једнини занемарујући да у стварности постоји само мноштво друштава. Иако је ово сувише смело и неосновано Гурвичево уопштавање, Кивилије подвлачи да је његова грешка углавном у томе што под изговором одбацивања филозофије историје, он одбацује саму историју а тиме и свако генетичко, еволуционистичко гледиште.

(2) Други тобожњи проблем је вештачко супротстављање појмова *реда и прогреса*. Уобичајено је било убрајати извесне социологије, или боље рећи социјалне теорије у групу реда (на пример де Боналда, де Местра, Ле Плеја), а друге у групу прогреса (на пример Монтескијеа, Кондорсеа, Сен-Симона, Маркса). По Гурвичу основна логичка грешка је у „идентификовању развоја друштва са прогресом“.

сом ка једном идеалу“, јер „нема друштва које постиже кохезију без судара између својих слојева“.

(3) Трећи псеудопроблем је тобожњи сукоб између појединца и друштва. Са гледишта феноменолошког сваки спољни однос је „infériorisé“. Узмимо на пример, каже Гурвич, сукоб између произвођача и потрошача. Сваки од нас је истовремено и једно и друго. „Ту постоји дакле сукоб у мени самом, раздор између мојих разних Ја који ја схватам као сукоб између колектива и мене“. Међутим, Гурвич не види у тим унутрашњим сукобима одјек објективних сукоба поменутих друштвених група. Диркемовој концепцији колективне свести Гурвич ставља низ приговора које Кивилије побија. У погледу замерке да је Диркем занемарио да „колективна свест није хармонична ни уједињена: има мноштво колективних свести“, Кивилије потсећа да за Диркема није постојала сумња у плуралитет колективних свести. Што се тиче приговора о Диркемовој концепцији „затворене свести“, могло би му се пре пребацити да је понекад западао у мистику, тако честу код Немаца, о „фузији“ („Verschmelzung“) свести. У погледу критике да је Диркем истицао само трансцендентност колективне свести у односу на индивидуалне свести, Кивилије цитира самог Диркема и доказује неоснованост те критике: „Истовремено кад је оно трансцендентно у односу на нас, друштво нам је иманентно, и ми га осећамо као таквог. Истовремено кад нас оно превазилази, оно нам је унутрашње, јер оно може да живи само у нама и преко нас...“ (*Sociologie et Philosophie*, p. 78—79).

(4) Четврти тобожњи проблем је алтернатива психологија или социологија који се уствари своди на претходни. Marcel Mauss је, како каже Гурвич, објавио „крај рата између психологије и социологије“. У свом познатом чланку о односу између социологије и психологије, Мос је тврдио да у проучавању „тоталног човека“ разматрања о „телу, духу и друштвеној средини“ морају ићи заједно али је поставио јасне границе између дисциплина и нагласио да социологија измиче из надлежности психолога бар у трима тачкама: 1⁰ друштвене појаве имају морфолошку базу и немогуће је одвојити, као МекДугал, свест групе од „њеног материјалног и конкретного супстрата“; 2⁰ важност статистичког проучавања друштвених појава, јер чак и „колективне претставе“ имају „изванредан нумерички аспект“; и 3⁰ „иза сваке друштвене чињенице има историје, традиције, језика, навика“ и стога „она не треба да се одвоји, чак ни највишом апстракцијом, ни од своје локалне боје, ни од свог историског тока“. Кивилије са разлогом приговара Гурвичу што ћутке прелази преко Мосових закључака који свакако не говоре у прилог Гурвичеве концепције социологије.

(5) Пети тобожњи проблем је истраживање доминантног фактора који би објаснио друштвене чињенице узете у целини.

(6) Последњи псеудопроблем социологије XIX века је у томе што је имала амбицију да дође до социолошког закона. Гурвич сматра да је данас потребно социологију приближити физици и зато се одређи утврђивања закона. Али, Кивилије мисли да треба задржати у социологији, као и у другим наукама, појам закона, иако је он добио данас у извесним областима физике, нарочито микрофизике, ново значење: статистичко, а не више узрочно па чак ни функционално.

После критичког дела Гурвичеве социологије, Кивилије излаже оно што она позитивно доноси и чиме мисли да замени тобожње проблеме.

Што се тиче *методе*, Гурвич категорички одбацује непосредну индуктивну опсервацију. Иако истиче да је „јакко еволуирао“ и да напушта методе као што су феноменолошка инверзија или редукција, он је, по речима Кивилијеа, толико прожет феноменолошким схватањима и Шелеровом мишљу да му је немогуће да их се икад потпуно ослободи. Он ће се убудуће ослањати само на „хиперемпиризам“ и „сиррелативизам“ до крајности дотераних и зачињених социолошким „плуридимензионализмом“ који одбацује сваку идеју хијерархије. Поставља се питање на какво се „искуство“ односи овај „хиперемпиризам“, јер се не односи ни на научно искуство, ни чак на „емпиричко“ посматрање конкретних социолошких чињеница. И овде је реч о „доживљеном искуству“ у смислу Шелера чија је морална типологија инспирисала и Гурвичево учење о „облицима друштвености“, које је фон Визе с правом назвао „филозофијом личних заменица“. Гурвичева социологија слаже се са феноменологијом и у томе што се не труди да утврди ни узрочне законе, ни законе еволуције, ни функционалне законе. Већ само вишемање апстрактну *типологију*. Типова има три врсте: 1⁰ микро-социолошки типови или облици *друштвености*, 2⁰ типови *група*, који су већ конкретнији, и 3⁰ типови *глобалних друштава*, који су најконкретнији и најближи историском постојању, док се прве две врсте типова, упозорава Гурвич, не смеју транспоновати у историске фазе развоја. Кад ови типови нису изведени из историје, морамо закључити да су то чисти, идеални, ванвременски облици, „више интуитивно запажени него логички изведени“ (ф. Визе). Кивилије закључује да су појмови Гурвичеве социологије префабриковани, готови *окаври* који нису извучени из чињеница већ у које се силом трпају чињенице. Као што је фон Визе добро приметио, човек се губи у збрци Гурвичевих „вертикалних и хоризонталних планова, инфра- и супраструктуре, спратова, нивоа, одморишта на степеништу, типова, облика, кроз шуму симбола, знакова и сигнала“, а збрка је још увећана тиме што он меша друштвене процесе и формације, функционисање и структуру.

Кивилије оштро критикује Гурвичев типолошки плурализам јер се његова произвољна, вештачка конструкција јасно види кад се примени на чињенице. Тако би се у области права дошло, на основу различитих и многобројних критерија, до невероватног броја од 2.430 врста права „разног степена интензитета и ефикасности.“ Ни у погледу економских чињеница Гурвичева типологија не даје боље резултате. Његова дефиниција друштвене класе је непотпуна, и поред све своје сложености, јер не садржи елемент „економске функције“. Међутим, то је њена основна карактеристика, јер из улоге и положаја у хијерархији функција производње проистичу сва друга њена обележја. Према томе, његов појам класе је без стварне садржине.

У глави VI („Друга опасност — Закључак“), аутор са задовољством бележи велики број радова савремене француске социологије који је посвећен конкретним проблемима друштвене стварности. Али овде се крије друга опасност. Извесне анкете, вршене под непосредним утицајем америчких примера, показују само гомилање материјала не пружајући често никакве закључке. Међутим, јасно је да акумулација сирових података никад није чинила неку науку. Ипак, то не значи да је аутор начелно против анкета. Он само поставља захтев да се једино упоредном методом, коју је већ Диркем сматрао „изванредним инструментом социолошке методе“, могу из тих података извући резултати који имају извесну опшност.

Затим, аутор још једном истиче опасност одвајања теорије од експерименталне праксе, формалне и априористичке социологије од конкретног испитивања друштвене стварности. Диркемовској школи мора се признати бар то да никад није раздвајала опште идеје од конкретног испитивања које се ослањало на историју, етнографију и статистику. Они нису порицали могућност „опште социологије“, али им се чинило да она треба да буде круна њихових испитивања а не полазна тачка. Већ 1927 Мос је упозоравао на „изоловање социологије од других друштвених наука“ и њено претварање у филозофску дисциплину која се искључиво бави сасвим општим феноменима друштвеног живота. И многи други социолози указивали су на ту опасност.

Аутор завршава своја излагања констатацијом да насупрот извесним социолозима који под утицајем једне погрешне филозофије конструирају на апстрактан начин теорију друштвених односа одвојену од свих позитивних и конкретних истраживања посебних друштвених наука, велики број специјалиста тих наука уноси у своја истраживања специфично социолошко гледиште (на пример етнолог Claude Lévi-Strauss, историчари Henri Berr, Fernand Braudel и Louis Gernet, географи Max. Sorre и Roger Dion, романиста Henri Lévy-Bruhl и др.). Тако су, на пример, студије правне етнологије, историје права итд. отвориле пут идеји о битно друштвеним изворима права и учиниле да се најзад схвати да се „ни правни односи ни политички облици не могу разумети из себе самих“ и независно од свог социолошког контекста. Стога, закључује аутор, треба наставити традицију француске социологије и схватити да нема социологије без података историје, етнографије, статистике и конкретне опсервације.

Садржина Кивилијеове књиге изложена је мало подробније не само стога што она, мислимо, то заслужује по свом предмету, већ и стога што она расправља о проблемима који су и код нас у последње време предмет живе дискусије.

Кивилије, и у овом делу, у основи наставља линију диркемовске школе, успешно избегавајући њене претераности и спретно је допуњајући и коригујући резултатима посебних друштвених наука и других социолошких праваца. Нарочито је приметан утицај марксизма, што је и разумљиво код аутора који је још у свом *Уводу у социологију* покушао синтезу диркемовске социологије и марксизма. Његова енергична критика априористичких и чисто појмовних конструкција у социологији сасвим је прихватљива. Ако он у својој полемици против покушаја уношења у социологију свега оног што би претстављало њено враћање на ранију фазу чисте спекулације и значило напуштање конкретног проучавања друштвене стварности, заузме понекад и претерано оштар став, ипак то не доводи у питање оправданост основног смера његове критике. Али, усредсређујући своју пажњу на негативне покушаје савремене француске социологије, Кивилије само узред помиње постојање социолошких радова на научно исправним основама. Зато нисмо добили потпун преглед савремене француске социологије какав смо имали, пре двадесетак година, у књизи проф. С. Буглеа *Bilan de la Sociologie française contemporaine*. Затим, Кивилије не прави разлику између Дилтејевог учења о интуитивном „појимању“ („Verstehen“) и Веберове тзв. „verstehende“ социологије која себи ставља у задатак да узрочно објасни ток и дејство друштвеног деловања. Кад говори о Веберовој интерпретацији односа између протестантске етике и „духа“ капитализма, Кивилије као да губи из вида да Вебер тај однос није схватио једнострано (узрок — последица) већ

двострано (узајамно деловање). Исто тако Вебер није сматрао своју интерпретацију као објашњење настанка капитализма (који има своје материјалне предуслове), већ као проучавање утицаја који су извесна религијска веровања извршила на „дух“ капитализма. Најзад, Кивилије неоправдано заузима негативан став према социологији знања. Ако ништа друго, досадашњи радови из те научне дисциплине указали су на перспективу плодних научних истраживања те сложене проблематике, чије је основе дао још Маркс, нарочито у својим тзв. „раним радовима“. Међутим, и поред ових и других примедба које би се могле ставити Кивилијевој књизи, она је врло користан прилог француској социологији, јер ће допринети, уз остале напоре у том смеру, да се одлучније и у већем опсегу приђе конкретним проблемима друштвене стварности.

Као додатак објављен је чланак Емила Диркема *La Sociologie et son domaine scientifique* који је изашао 1900 на италијанском језику у часопису *Rivista italiana di Sociologia*. Иако је отада прошло више од пола века, чланак садржи анализе и закључке у вези са проблемима предмета и методе социологије и критиком формалне социологије који се ни данас не могу занемарити.

Милорад В. Симић

Léon Metzler: L'HUMANISME JURIDIQUE. L'évolution du droit sous l'angle culturel. Bruxelles, Etablissements Emile Bruylant, 1952, 483 p.

У правној литератури постоји врло велики број дела у којима се расправља на овај или онај начин и проблем еволуције права. Том приликом се обично указује на његову везу са чињеницама које карактеришу општи напредак културе, а уједно се чине покушаји не само описивања него и теоретског уопштавања па чак и одређивања, уочавања, основне тенденције развика. Иако се притом дају разноврсна решења ипак се може сматрати као преовлађујуће и скоро општеприхваћено у буржоаској науци следеће мишљење: основна тенденција јесте стално и прогресивно хуманизирање права, односно непрестани пораст његове друштвене вредности, социјалног смисла уопште и заштите путем права индивидуалних људских вредности посебно.

И ова књига луксембуршког правника Мецлера је писана с тежњом да се прикаже еволуција права у правцу хуманизма. По речима самог аутора, хуманизам је данас у моди; он се састоји из безброј елемената, он је карактеристичан за стање савремене духовне и интелектуалне атмосфере; он прожима све културне активности; једном речи „хуманизам украшава и оплемењује живот у друштву чије све области обухвата и прожима“ (с. 13). Међутим, треба одмах нагласити да је једна таква пишчева тежња остала без неког значајнијег резултата већ из простог разлога што књига по својој садржини и структури може пружити само делимичну и непотпуну слику у томе погледу. Јер, несумњиво је да сам факт многоврсног и често неодређеног манифестовања хуманизма и на плану друштвено-политичког и правног живота изванредно отежава задатак сваком оном ко би покушао да о тој материји говори, а поготово ако није учинио правилан избор чињеница у којима се хуманизам мање или више изразито испољава. Мецлер је и сам то добро осећао, јер је сматрао потребним да у предговору објасни мотиве који су довели до тога да уместо првобитно замишљеног,